

Epistula ad Pisones

(Ars poetica)

Quintus Horatius Flaccus

Humano capiti ceruicem pictor equinam
 iungere si uelit et uarias inducere plumas
 undique collatis membris, ut turpiter atrum
 desinat in piscem mulier formosa superne,
 spectatum admissi, risum teneatis, amici? 5
 Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
 persimilem, cuius, uelut aegri somnia, uanae
 fingentur species, ut nec pes nec caput uni
 reddatur formae. "Pictoribus atque poetis
 quidlibet audendi semper fuit aequa potestas." 10
 Scimus, et hanc ueniam petimusque damusque uicissim,
 sed non ut placidis coeant immitia, non ut
 serpentes auibus gementur, tigribus agni.
 Inceptis grauibus plerumque et magna professis
 purpureus, late qui splendeat, unus et alter 15
 adsuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
 et properantis aquae per amoenos ambitus agros
 aut flumen Rhenum aut pluuius describitur arcus;
 sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
 scis simulare; quid hoc, si fractis enatat exspes 20
 nauibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
 institui; currente rota cur urceus exit?
 Denique sit quod uis, simplex dumtaxat et unum.
 Maxima pars uatum, pater et iuuenes patre digni,
 decipimur specie recti. Breuis esse laboro, 25
 obscurus fio; sectantem leuia nerui
 deficient animique; professus grandia turget;
 serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
 qui uariare cupit rem prodigialiter unam,
 delphinum siluis adpingit, fluctibus aprum. 30
 In uitium ducit culpae fuga, si caret arte.
 Aemilium circa ludum faber imus et unguis
 exprimet et mollis imitabitur aere capillos,
 infelix operis summa, quia ponere totum
 nesciet. Hunc ego me, siquid componere curem, 35
 non magis esse uelim quam naso uiuere prauo
 spectandum nigris oculis nigroque capillo.
 Sumite materiam uestris, qui scribitis, aequam
 uiribus et uersate diu quid ferre recusent,
 quid ualeant umeri. Cui lecta potenter erit res, 40
 nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.
 Ordinis haec uirtus erit et uenus, aut ego fallor,
 ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
 pleraque differat et praesens in tempus omittat,
 hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor. 45
 In uerbis etiam tenuis cautusque serendis
 dixeris egregie, notum si callida uerbum

reddiderit iunctura nouum. Si forte necesse est
indiciis monstrare recentibus abdita rerum, et
fingere cinctutis non exaudita Cethegis 50
continget dabiturque licentia sumpta pudenter,
et noua fictaque nuper habebunt uerba fidem, si
Graeco fonte cadent parce detorta. Quid autem
Caecilio Plautoque dabit Romanus, ademptum
Vergilio Varioque? Ego cur, acquirere pauca 55
si possum, inuideor, cum lingua Catonis et Enni
sermonem patrium ditauerit et noua rerum
nomina protulerit? Licuit semperque licebit
signatum praesente nota producere nomen.
Vt siluae foliis pronos mutantur in annos, 60
prima cadunt, ita uerborum uetus interit aetas,
et iuuenum ritu florent modo nata uigentque.
Debemur morti nos nostraque. Siue receptus
terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
regis opus, sterilisue diu palus aptaque remis 65
uicinas urbes alit et graue sentit aratrum,
seu cursum mutauit iniquom frugibus amnis,
doctus iter melius, mortalia facta peribunt,
nedum sermonem stet honos et gratia uiuax.
Multa renascentur quae iam cecidere, cadentque 70
quae nunc sunt in honore uocabula, si uolet usus,
quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.

Res gestae regumque ducumque et tristia bella
quo scribi possent numero, monstrauit Homerus.
Versibus impariter iunctis querimonia primum, 75
post etiam inclusa est uoti sententia compos;
quis tamen exiguos elegos emisit auctor,
grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armauit iambo;
hunc socci cepere pedem grandesque coturni, 80
alternis aptum sermonibus et popularis
uincem strepitus et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus diuos puerosque deorum
et pugilem uictorem et equom certamine primum
et iuuenum curas et libera uina referre. 85

Discriptas seruare uices operumque colores
cur ego, si nequeo ignoroque, poeta salutor?
Cur nescire pudens praue quam discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non uult;
indignatur item priuatis ac prope socco 90
dignis carminibus narrari cena Thyestae.
Singula quaeque locum teneant sortita decentem.

Interdum tamen et uocem comoedia tollit,
iratusque Chremes tumido delitigat ore;
et tragicus plerumque dolet sermone pedestri 95
Telephus et Peleus, cum pauper et exul uterque

proicit ampullas et sesquipedalia uerba,
si curat cor spectantis tetigisse querella.

Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunt
et, quocumque uolent, animum auditoris agunto. 100

Vt ridentibus adrident, ita flentibus adsunt
humani uoltus; si uis me flere, dolendum est
primum ipsi tibi; tum tua me infortunia laedent,
Telephe uel Peleu; male si mandata loqueris,
aut dormitabo aut ridebo. Tristia maestum 105
uoltum uerba decent, iratum plena minarum,
ludentem lasciua, seuerum seria dictu.

Format enim natura prius non intus ad omnem
fortunarum habitum; iuuat aut impellit ad iram,
aut ad humum maerore graui deducit et angit; 110
post effert animi motus interprete lingua.

Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum, diuosne loquatur an heros,
maturusne senex an adhuc florente iuuenta 115
feruidus, et matrona potens an sedula nutrix,
mercatorne uagus cultorne uirentis agelli,
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.

Aut famam sequere aut sibi conuenientia finge
scriptor. Honoratum si forte reponis Achillem, 120
impiger, iracundus, inexorabilis, acer
iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.

Sit Medea ferox inuictaque, flebilis Ino,
perfidus Ixion, Io uaga, tristis Orestes.
Siquid inexpertum scaenae committis et audes 125
personam formare nouam, seruetur ad imum
qualis ab incepto processerit et sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere, tuque
rectius Iliacum carmen deducis in actus
quam si proferres ignota indictaque primus. 130

Publica materies priuati iuris erit, si
non circa uilem patulumque moraberis orbem,
nec uerbo uerbum curabis reddere fidus
interpres nec desilies imitator in artum,
unde pedem proferre pudor uetet aut operis lex. 135

Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
"Fortunam Priami cantabo et nobile bellum".
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte: 140

"Dic mihi, Musa, uirum, captae post tempora Troiae
qui mores hominum multorum uidit et urbes".
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdim. 145

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo;
semper ad euentum festinat et in medias res
non secus ac notas auditorem rapit, et quae
desperat tractata nitescere posse relinquit, 150
atque ita mentitur, sic ueris falsa remiscet,
primo ne medium, medio ne discrepet imum.

Tu quid ego et populus mecum desideret audi,
si plosoris eges aulaea manentis et usque
sessuri donec cantor. "Vos plaudite" dicat. 155

Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui uoces iam scit puer et pede certo
signat humum, gestit paribus concludere et iram
colligit ac ponit temere et mutatur in horas. 160

inberbus iuuenis tandem custode remoto
gaudet equis canibusque et aprici gramine Campi,
cereus in uitium flecti, monitoribus asper,
utilium tardus prouisor, prodigus aeris,
sublimis cupidusque et amata relinquere pernix. 165

Conuersis studiis aetas animusque uiriliter
quaerit opes et amicitias, inseruit honori,
commisisse cauet quod mox mutare laboret.
Multa senem circumueniunt incommoda, uel quod
quaerit et inuentis miser abstinet ac timet uti, 170
uel quod res omnis timide gelideque ministrat,
dilator, spe longus, iners auidusque futuri,
difficilis, querulus, laudator temporis acti
se puero, castigator censorque minorum.

Multa ferunt anni uenientes commoda secum, 175
multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
mandentur iuueni partes pueroque uiriles;
semper in adiunctis aeuoque morabitur aptis.

Aut agitur res in scaenis aut acta refertur.
Segnius iritant animos demissa per aurem 180
quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
ipse sibi tradit spectator; non tamen intus
digna geri promes in scaenam multaque tolles
ex oculis, quae mox narret facundia praesens.

Ne pueros coram populo Medea trucidet, 185
aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
aut in auem Procne uertatur, Cadmus in anguem.
Quodcumque ostendis mihi sic, incredulus odi.

Neue minor neu sit quinto productior actu
fabula, quae posci uolt et spectanda reponi; 190
nec deus intersit, nisi dignus uindice nodus
inciderit; nec quarta loqui persona laboret.

Actoris partis chorus officiumque uirile
defendat, neu quid medios intercinat actus,

quod non proposito conducat et haereat apte. 195
 Ille bonis faueatque et consilietur amice
 et regat iratos et amet peccare timentis;
 ille dapes laudet mensae breuis, ille salubrem
 iustitiam legesque et apertis otia portis;
 ille tegat commissa deosque precetur et oret, 200
 ut redeat miseris, abeat Fortuna superbis.
 Tibia non, ut nunc, orichalco uincta tubaeque
 aemula, sed tenuis simplexque foramine pauco
 adspirare et adesse choris erat utilis atque
 nondum spissa nimis complere sedilia flatu, 205
 quo sane populus numerabilis, utpote paruus,
 et frugi castusque uerecundusque coibat.
 Postquam coepit agros extendere uictor et urbes
 latior amplecti murus uinoque diurno
 placari Genius festis impune diebus, 210
 accessit numerisque modisque licentia maior.
 Indoctus quid enim saperet liberque laborum
 rusticus urbano confusus, turpis honesto?
 Sic priscae motumque et luxuriam addidit arti
 tibicen traxitque uagus per pulpita uestem; 215
 sic etiam fidibus uoces creuere seueris
 et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
 utiliumque sagax rerum et diuina futuri
 sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
 Carmine qui tragico uilem certauit ob hircum, 220
 mox etiam agrestis Satyros nudauit et asper
 incolumi grauitate iocum temptauit eo quod
 inlecebris erat et grata nouitate morandus
 spectator functusque sacris et potus et exlex.
 Verum ita risores, ita commendare dicacis 225
 conueniet Satyros, ita uertere seria ludo,
 ne quicumque deus, quicumque adhibebitur heros,
 regali conspectus in auro nuper et ostro,
 migret in obscuras humili sermone tabernas,
 aut, dum uitat humum, nubes et inania captet. 230
 Effutire leuis indigna tragoedia uersus,
 ut festis matrona moueri iussa diebus,
 intererit Satyris paulum pudibunda proteruis.
 Non ego inornata et dominantia nomina solum
 uerbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo, 235
 nec sic enitar tragico diferre colori
 ut nihil intersit Dausne loquatur et audax
 Pythias, emuncto lucrata Simone talentum,
 an custos famulusque dei Silenus alumni.
 Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quiuis 240
 speret idem, sudet multum frustra que laboret
 ausus idem; tantum series iuncturaque pollet,
 tantum de medio sumptis accedit honoris.

Siluis deducti caueant me iudice Fauni
 ne, uelut innati triuuis ac paene forenses, 245
 aut nimium teneris iuuenentur uersibus unquam
 aut inmunda crepent ignominiosaque dicta;
 offenduntur enim quibus est equos et pater et res,
 nec, siquid fricti ciceris probat et nucis emptor,
 aequis accipiunt animis donantue corona. 250

Syllaba longa breui subiecta uocatur iambus,
 pes citus; unde etiam trimetris adcrecere iussit
 nomen iambeis, cum senos redderet ictus,
 primus ad extremum similis sibi; non ita pridem,
 tardior ut paulo grauiorque ueniret ad auris, 255
 spondeos stabilis in iura paterna recepit
 commodus et patiens, non ut de sede secunda
 cederet aut quarta socialiter. Hic et in Acci
 nobilibus trimetris adparet rarus, et Enni
 in scaenam missos cum magno pondere uersus 260
 aut operae celeris nimium curaue carentis
 aut ignoratae premit artis crimine turpi.
 Non quiuis uidet inmodulata poemata iudex,
 et data Romanis uenia est indigna poetis.
 Idcircone uager scribamque licenter? An omnis 265
 uisuros peccata putem mea, tutus et intra
 spem ueniae cautus? Vitai denique culpam,
 non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
 nocturna uersate manu, uersate diurna.
 At uestri proauis Plautinos et numeros et 270
 laudauere sales, nimium patienter utrumque,
 ne dicam stulte, mirati, si modo ego et uos
 scimus inurbanum lepido seponere dicto
 legitimumque sonum digitis callemus et aure.
 Ignotum tragicae genus inuenisse Camenae 275
 dicitur et plaustris uexisse poemata Thespis
 quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.
 Post hunc personae pallaeque repertor honestae
 Aeschylus et modicis instrauit pulpita tignis
 et docuit magnumque loqui nitique coturno. 280
 Successit uetus his comoedia, non sine multa
 laude; sed in uitium libertas excidit et uim
 dignam lege regi; lex est accepta chorusque
 turpiter obticuit sublato iure nocendi.
 Nil intemptatum nostri liquere poetae, 285
 nec minimum meruere decus uestigia Graeca
 ausi deserere et celebrare domestica facta,
 uel qui praetextas uel qui docuere togatas.
 Nec uirtute foret clarisue potentius armis
 quam lingua Latium, si non offenderet unum 290
 quemque poetarum limae labor et mora. Vos, o
 Pompilius sanguis, carmen reprehendite quod non

multa dies et multa litura coercuit atque
 praeseptum deciens non castigauit ad unguem.
 Ingenium misera quia fortunatius arte 295
 credit et excludit sanos Helicone poetas
 Democritus, bona pars non unguis ponere curat,
 non barbam, secreta petit loca, balnea uitat;
 nanciscetur enim pretium nomenque poetae,
 si tribus Anticyris caput insanabile nunquam 300
 tonsori Licino commiserit. O ego laeuus
 qui purgor bilem sub uerni temporis horam!
 Non alius faceret meliora poemata; uerum
 nil tanti est. Ergo fungar uice cotis, acutum
 reddere quae ferrum ualet exsors ipsa secandi; 305
 munus et officium, nil scribens ipse, docebo,
 unde parentur opes, quid alat formetque poetam,
 quid deceat, quid non, quo uirtus, quo ferat error.
 Scribendi recte sapere est et principium et fons.
 Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae, 310
 uerbaque prouisam rem non inuita sequentur.
 Qui didicit, patriae quid debeat et quid amicis,
 quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
 quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
 partes in bellum missi ducis, ille profecto 315
 reddere personae scit conuenientia cuique.
 Respicere exemplar uitae morumque iubebo
 doctum imitatore et uiuas hinc ducere uoces.
 Interdum speciosa locis morataque recte
 fabula nullius ueneris, sine pondere et arte, 320
 ualdius oblectat populum meliusque moratur
 quam uersus inopes rerum nugaeque canorae.
 Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo
 Musa loqui, praeter laudem nullius auaris;
 Romani pueri longis rationibus assem 325
 discunt in partis centum diducere. "Dicat
 filius Albini: si de quincunce remota est
 uncia, quid superat? . . . Poteras dixisse. -- Triens. -- Eu!
 Rem poteris seruare tuam. Redit uncia, quid fit? "
 Semis". An, haec animos aerugo et cura peculi 330
 cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
 posse linenda cedro et leui seruanda cupresso?
 Aut prodesse uolunt aut delectare poetae
 aut simul et iucunda et idonea dicere uitae.
 Quicquid praecipies, esto breuis, ut cito dicta 335
 percipiant animi dociles teneantque fideles.
 Omne superuacuum pleno de pectore manat.
 Ficta uoluptatis causa sint proxima ueris,
 ne quodcumque uolet poscat sibi fabula credi,
 neu pransae Lamiae uiuum puerum extrahat aluo. 340
 Centuriae seniorum agitant expertia frugis,

celsi praetereunt austera poemata Ramnes.
 Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
 lectorem delectando pariterque monendo;
 hic meret aera liber Sosiis, hic et mare transit 345
 et longum noto scriptori prorogat aeuum.

Sunt delicta tamen quibus ignouisse uelimus;
 nam neque chorda sonum reddit quem uolt manus et mens,
 poscentique grauem persaepe remittit acutum,
 nec semper feriet quodcumque minabitur arcus. 350
 Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
 offender maculis, quas aut incuria fudit,
 aut humana parum cauit natura. Quid ergo est?
 Vt scriptor si peccat idem librarius usque,
 quamuis est monitus, uenia caret, et Citharoedus 355
 ridetur, chorda qui semper oberrat eadem,
 sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
 quem bis terque bonum cum risu miror; et idem
 indignor quandoque bonus dormitat Homerus;
 uerum operi longo fas est obrepere somnum. 360

Vt pictura poesis; erit quae, si propius stes,
 te capiat magis, et quaedam, si longius abstes;
 haec amat obscurum, uolet haec sub luce uideri,
 iudicis argutum quae non formidat acumen;
 haec placuit semel, haec deciens repetita placebit. 365

O maior iuuenum, quamuis et uoce paterna
 fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum
 tolle memor, certis medium et tolerabile rebus
 recte concedi; consultus iuris et actor
 causarum mediocris abest uirtute disertis 370
 Messallae nec scit quantum Cascellius Aulus,
 sed tamen in pretio est; mediocribus esse poetis
 non homines, non di, non concessere columnae.
 Vt gratas inter mensas symphonia discors
 et crassum unguentum et Sardo cum melle papauer 375
 offendunt, poterat duci quia cena sine istis,
 sic animis natum inuentumque poema iuuandis,
 si paulum summo decessit, uergit ad imum.
 Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
 indoctusque pilae disciue trochiue quiescit, 380
 ne spissae risum tollant impune coronae;
 qui nescit, uersus tamen audet fingere. Quidni?
 Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
 summam nummorum uitioque remotus ab omni.
 Tu nihil inuita dices faciesue Minerua; 385
 id tibi iudicium est, ea mens. Siquid tamen olim
 scripseris, in Maeci descendat iudicis auris
 et patris et nostras, nonumque prematur in annum
 membranis intus positis; delere licebit
 quod non edideris; nescit uox missa reuerti. 390

Siluestris homines sacer interpresque deorum
caedibus et uictu foedo deterruit Orpheus,
dictus ob hoc lenire tigris rabidosque leones;
dictus et Amphion, Thebanae conditor urbis,
saxa mouere sono testudinis et prece blanda 395
ducere quo uellet. Fuit haec sapientia quondam,
publica priuatis secernere, sacra profanis,
concubitu prohibere uago, dare iura maritis,
oppida moliri, leges incidere ligno.

Sic honor et nomen diuinis uatibus atque 400
carminibus uenit. Post hos insignis Homerus
Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
uersibus exacuit, dictae per carmina sortes,
et uitae monstrata uia est et gratia regum
Pieriis temptata modis ludusque repertus 405
et longorum operum finis: ne forte pudori
sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo.

Natura fieret laudabile carmen an arte,
quaesitum est; ego nec studium sine diuite uena
nec rude quid prosit uideo ingenium; alterius sic 410
altera poscit opem res et coniurat amice.

Qui studet optatam cursu contingere metam,
multa tulit fecitque puer, sudauit et alsit,
abstinuit uenere et uino; qui Pythia cantat
tibicen, didicit prius extimuitque magistrum. 415
Nunc satis est dixisse: "Ego mira poemata pango;
occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est
et, quod non didici, sane nescire fateri."

Vt praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
adsentatores iubet ad lucrum ire poeta 420
diues agris, diues positus in fenore nummis.
Si uero est unctum qui recte ponere possit
et spondere leui pro paupere et eripere atris
litibus implicitum, mirabor si sciet inter
noscere mendacem uerumque beatus amicum. 425

Tu seu donaris seu quid donare uoles cui,
nolito ad uersus tibi factos ducere plenum
laetitiae; clamabit enim: "Pulchre, bene, recte",
pallescet super his, etiam stillabit amicis
ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram. 430

Vt qui conducti plorant in funere dicunt
et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
derisor uero plus laudatore mouetur.
Reges dicuntur multis urgere culillis
et torquere mero, quem perspexisse laborent 435
an sit amicitia dignus; si carmina condes,
numquam te fallent animi sub uolpe latentes.
Quintilio siquid recitares: "Corrige, sodes,
hoc" aiebat "et hoc"; melius te posse negares,

bis terque expertum frustra; delere iubebat 440
 et male tornatos incudi reddere uersus.
 Si defendere delictum quam uertere malles,
 nullum ultra uerbum aut operam insumebat inanem,
 quin sine riuali teque et tua solus amares.
 Vir bonus et prudens uersus reprehendet inertis, 445
 culpabit duros, incomptis adlinet atrum
 transorso calamo signum, ambitiosa recidet
 ornamenta, parum claris lucem dare coget,
 arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
 fiet Aristarchus, nec dicet: "Cur ego amicum 450
 offendam in nugis?" Hae nugae seria ducent
 in mala derisum semel exceptumque sinistre.
 Vt mala quem scabies aut morbus regius urget
 aut fanaticus error et iracunda Diana,
 uesanum tetigisse timent fugiuntque poetam, 455
 qui sapiunt; agitant pueri incautique sequuntur.
 Hic dum sublimis uersus ructatur et errat,
 si ueluti merulis intentus decidit auceps
 in puteum foueamue, licet "succurrite" longum
 clamet "io ciues", non sit qui tollere curet. 460
 Si curet quis opem ferre et demittere funem,
 "qui scis an prudens huc se deiecerit atque
 seruari nolit?" dicam, Siculique poetae
 narrabo interitum. Deus immortalis haberi 465
 dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
 insiluit. Sit ius liceatque perire poetis;
 inuitum qui seruat, idem facit occidenti.
 Nec semel hoc fecit nec, si retractus erit, iam
 fiet homo et ponet famosae mortis amorem.
 Nec satis apparet cur uersus factitet, utrum 470
 minxerit in patrios cineres, an triste bidental
 mouerit incestus; certe fuit, ac uelut ursus,
 obiectos caueae ualuit si frangere clatros,
 indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
 quem uero arripuit, tenet occiditque legendo, 475
 non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.